

כיצד? היה חמור לפניו וכליו עליו, ואמר לו: מכור לי חמור זה — הרי כליו מכורין, חמורך הוא — אין כליו מכורין.

מאי לאו, האם לא נאמר: **אמאי דקאמר תנא קמא**: לא מכר כליו, **קאי רבי יהודה** ואמר: פעמים מכורין, פעמים שאינן מכורין.

והרי רבי יהודה דיבר בעודן עליו, כמו ששנינו בהדיא: היה חמור וכליו עליו, (26) אם כן שמע מינה: בעודן עליו מחלוקת.

רבי יהודה שמע את דברי חכמים ונחום המדי שהם חולקים בעודן עליו, לדעת חכמים לא מכר את הכלים, ולדעת נחום המדי מכר את הכלים, ובא רבי יהודה להכריע ביניהם ואמר: פעמים שהם מכורים, פעמים שאינם מכורים.

ודחינן: לא כדבריך, אלא רבי יהודה, מלתא עמ-ב אחריתי קאמר. והיינו, חכמים ונחום המדי נחלקו כשאין עודן עליו. ומשמע, שבעודן

מחלוקת, וברייתא זו כדעת חכמים היא שנויה. (24)

ודחינן: לעולם אימא לך: **בשאין עודן עליו מחלוקת**, וברייתא זו מדברת כשאין כלי החמור מונחים עליו, וכדעת רבנן היא שנויה.

ואין לדייק מלשון הברייתא שהיא מדברת כאשר כלי החמור מונחים עליו, כי את מה ששנינו: ובזמן שאמר לו היא וכל מה שעליה, **אימא**, אמור ופרש את כוונת התנא כך: **ובזמן שאמר לו: הוא וכל מה שראוי להיות עליו**, הרי כולן מכורין, היות שגם שק דיסקיא וכומני ראויים להיות על החמור. (25)

תא שמע, מדברי רבי יהודה במשנתנו, שחכמים ונחום המדי נחלקו כאשר הכלים מונחים על החמור:

הרי שנינו: **רבי יהודה אומר: פעמים כלי החמור מכורין, ופעמים שאינן מכורין**,

שמע מינה דאף בעודן עליו מחלוקת.

24. ואם תאמר: מנין לך להעמיד ברייתא זו כדברי חכמים, וללמוד מכאן שלדעת חכמים אין שק ודיסקיא נקנין ללוקח אף בעודן עליו, שמא כדעת רבי יהודה נשנית ברייתא זו, והרי רבי יהודה סובר שאם אמר לו: חמורך הוא אין כליו מכורים אף בעודן עליו, ולדעת חכמים יש לומר שבעודן עליו אף השק והדיסקיא בכלל המכר.

יש לומר: הרי אם אמר: חמורך זה, סובר רבי יהודה שכל כליו מכורים, ואילו ברייתא משמע שרק אם אמר לו היא וכל מה שעליה קנה הלוקח את כל מה שעליה, אם כן שמע מינה: לאו רבי יהודה הוא אלא חכמים.

25. לשיטת הרשב"א שלדעת כולם חמור עומד

לרכיבה בקביעות ולפעמים מטעינים עליו משאות, יש לפרש בפשיטות: כל הכלים "ראויים" להיות על החמור, ואף שלדברי חכמים מן הסתם אינו קונה כלים אלו, מכל מקום כל המוסיף בדבריו מוסיף בהקנתו, ויתור לשונו מורה גם על כלים אלו.

ואף לשיטת רשב"א, שסתם חמור עומד לדברי חכמים לרכיבה ולא למשאות, מכל מקום מסתבר שלכולי עלמא לפעמים רוכבים על החמור ולפעמים מטעינים עליו משאות. ועוד יש לומר: כלים אלו ראויים הם לחמור אם ייחדו את החמור למשאות. וראה ב"פני שלמה".

26. מהרש"א. אמנם ברשב"א כתב ראייה אחרת, משמע שאינו גורס "וכליו עליו" במשנתנו — "אמרי בנימין".

מכלל, משמע, דמתניתין האומרת: מכר את הקרון לא מכר את הפרדות, מדברת בשאין אדוקים בו.

ומדרישא, אם הרישא מדברת בשאין עודן עליו, (2) מן הסתם סיפא נמי מדברת בשאין עודן עליו.

ודחינן: אדרבה, אם כדבריך שיש להוכיח מבבא אחת שבמשנה על בבא אחרת, אם כן אימא רישא, יש להוכיח מן המשנה הראשונה בפרק, שהמשנה מדברת בעודן עליו:

שהרי שנינו [עג א]: המוכר את הספינה מכר את התורן ואת הנס ואת העוגין ואת כל המנהיגין אותה, אבל לא מכר לא את העבדים ולא את המרצופין ולא את האנתיקי.

ואמרינן [לעיל עז ב]: מאי אנתיקי?

ואמר, פירש, רב פפא: עיסקא דבגוה, סחורה שבתוך הספינה היא הקרויה "אנתיקי", אבל הסחורה שעדיין נמצאת חוץ לספינה אינה קרויה "אנתיקי".⁽³⁾

ומדרישא, אם הרישא מדברת בעודן עליו, הרי לפי דבריך, סיפא נמי בעודן עליו.

עליו דברי הכל מכר את כולן. ובא רבי יהודה לחלוק על משמעות דבריהם, ולומר: פעמים שאינן מכורין אפילו כאשר עודן עליו.⁽¹⁾

אמר ליה רבינא לרב אשי: תא שמע ממשנה דקרון ופרדות שבאין עודן עליו נחלקו חכמים ונחום המדי:

שהרי שנינו [עז ב]: מכר את הקרון — לא מכר את הפרדות.

ותני רב תחליפא בר מערבא ברייתא קמיה דרבי אבהו: מכר את הקרון — מכר את הפרדות.

ואמר ליה רבי אבהו: והא אנן מכר את הקרון לא מכר את הפרדות תנן, ואיך שנית לנו הברייתא הסוברת שהמוכר את הקרון — מכר את הפרדות!?

ואמר, שאל, ליה רב תחליפא את רבי אבהו: וכי איפמייה, האם אסיר ואסלק ברייתא זו, היות ומשובשת היא, שהרי דבריה סותרים את דברי המשנה?

ואמר ליה רבי אבהו: לא תסיר ותסלק את הברייתא ותתרגם, תפרש ותעמיד, את מתניתך, הברייתא שלך, בפרדות שאדוקים בו, בקרון.

גבי החמור.

3. רשב"ם בפירושו הראשון.

עוד כתב רשב"ם: אי נמי כל פרקמטיאות קרויים "אנתיקי", אבל המשנה לא הוצרכה לחדש שלא מכר אלא את העיסקא שבגוה, אבל מה שחוץ מן הספינה, דבר פשוט הוא שאינו נמכר עם הספינה, ואין צריך לאומרו.

1. אין כוונת הגמרא שאם רבי יהודה מילתא אחריתי קאמר, בהכרח שבעודן עליו מודים חכמים לנחום המדי, כי אפשר לומר שרבי יהודה דיבר בעודן עליו ופלוגתא דחכמים ונחום המדי היא בין בעודן עליו בין באין עודן עליו — על פי דקדוק לשון רבינו גרשום.

2. קרון ופרדות האדוקים זה בזה הו ככלים על

ובודאי אי אפשר לומר כך, שהרי בבא דקרון ופרדות מדברת בשאין עודן עליו. (4)

אלא בעל כרחך: אין ללמוד מבבא אחת שבמשנה, אל חברתה, כי **תנא** דמתניתין **מילי מילי קתני**, כל הלכה עומדת בפני עצמה, אחת בעודן עליו, ואחת באין עודן עליו.

ואין לתמוה על הדבר, כי הכל הולך אחר

מנהגו של עולם, יש דבר שהוא בכלל חברו בעודו עליו, ויש דבר שאינו בכללו אפילו בעודו עליו. ויש – שדוקא בעודו עליו שייכים הם זה לזה. (5)

[סימן זגם נסן (6)]

אמר אביי: רבי אליעזר (7) ורבן שמעון בן גמליאל ורבי מאיר ורבי נתן וסומכוס ונחום המדי, כולהו סבירא להו: (8) כי מזבין איניש

ונחום שוים [ואדרכה יש מקום לטעות שנתן הוא האחרון]. אם כן מדוע לא נרמזו כולם באות הראשונה של שמם?!

ותירצו: אם היו רומזים את כולם כך היו צריכים לומר: אשם נסן, ולא רצו לתלות אשם בשם של התנאים.

7. כך גורס הרי"ף וכן הוא בתוספות לעיל סה ב ד"ה מחוורתא.

8. כתב הרשב"ם: לאו משום דכולהו סבירא להו כי הדדי, דהאי לית ליה סברא דהאי, והא לית ליה סברא דהאי, דלמר הא מילתא בטל לגבי דהך, ולמר אידך מלתא בטל לגבי אידך.

ומיהו בחדא שיטה הולכין, שמוסיפין מכירת תשמישין טפי מרבנן דידהו, וזהו לשון כולהו **סבירא להו** שאמר אביי. אבל כאשר אמר אביי פלוני ופלוני **אמרו דבר אחד**, כולם שוים בדעתם זה לזה. [ומתוספות כאן ולעיל סה ב ד"ה מחוורתא ובסוכה ז ב ד"ה כולהו משמע ש"כולהו סבירא להו" אינו בהכרח שאינם שוים.]

הר"ן בסוכה ז ב הביא קבלת הגאונים שאין הלכה כ"שיטה" וכתב שיש אומרים דוקא בלשון כולהו סבירא להו, לפי שאין מודין זה לזה, ובכל חד מינייהו רבנן פליגי עליה, הוי כל אחד ובטל במיעוטו, אבל בלשון אמרו דבר אחד, אפשר שהלכה כמותם. ויש אומרים שאף

לפי זה, ראיית הגמרא היא ממה שיש לפרש את המשנה במה שעל גבי הספינה, כי מה שחוץ ממנה הוא מילתא דפשיטא.

ויש שהוסיפו [ראה ברש"ש]: בעל כרחך המשנה לא מדברת בעיסקא שמחוץ לספינה, שהרי שנינו בסיפא דמתניתין: ואם אמר לו היא וכל מה שבתוכה, הרי כולן מכורין, ובודאי מדובר בסחורה שבתוך הספינה, ולא במה שחוץ לספינה. [ומכל מקום הגמרא לא רצתה להוכיח שמדובר בעודן עליה מדקתני היא וכל מה שבתוכה, כי היה אפשר לדחות: אימא היא וכל מה שראוי להיות בתוכה, כדלעיל.]

4. רבינו גרשום.

5. רשב"ם ורבינו גרשום.

6. סימן הוא לתנאים שמנה אביי בסמוך, אלא שמקצתם נרמזו באות הראשונה של שמם ומקצתם באות אחרת.

וכך הוא רמז השמות: רבי אליעזר, רבן שמעון בן גמליאל, ורבי מאיר. וזהו הרמז הראשון: זגם

והרמז השני נסן רומז כך: רבי נתן, סומכוס ונחום המדי.

ויש שתמהו: אמנם לפעמים משנים את הסימן כדי שלא לטעות בין השמות, אך כאן אין חוששים לזה, שהרי סימן שמם של רבי נתן

מיד, איהו וכל תשמישתיה מזובין.

ששת התנאים שהזכיר אב"י, נחלקו עם חכמים, וכולם מוסיפים על דברי חכמים, וסוברים שכאשר אדם מוכר חפץ, כוונתו למכור את החפץ וכל תשמישיו.

ואמנם, כל אחד ואחד מהתנאים, אינו סובר בהכרח שכל תשמישי החפץ בכלל המכר⁽⁹⁾, ויתכן שחלק מהם אינו בכללו, אך מכל מקום כולם מוסיפים על דברי חכמים, ומרבים בקניין של תשמישי החפצים הנמכרים.

וכך הם דברי התנאים:

א. רבי אליעזר: דתנן [לעיל סז ב]: המוכר בית הבד, מכר את הים ואת הממל ואת הבתולות, אבל לא מכר את העבירים ואת הגלגל ואת הקורה.

רבי אליעזר אומר: המוכר את בית הבד, מכר את הקורה.

חכמים סוברים: לא מכר אלא דברים הקבועים בבית הבד ולא את המיטלטלין שביניהם,⁽¹⁰⁾

ורבי אליעזר סובר: אף הקורה בכלל המכר היות והיא עיקר בית הבד.

ב. רבן שמעון בן גמליאל: דתנן [לעיל סח

א]: המוכר את העיר מכר בתים בורות שיחין ומערות מרחצאות ושובכות בית הבדין ובית השלחין, אבל לא את המטלטלין.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: המוכר את העיר — מכר את הסנטר.⁽¹¹⁾

ג. רבי מאיר: דתניא: רבי מאיר אומר: מכר את הכרם — מכר את תשמישי הכרם.

וחכמים חולקים על רבי מאיר וסוברים שיש מתשמישי הכרם שאינם נמכרים עמו.

ד.ה. רבי נתן וסומכוס: דתניא [לעיל עג א]: המוכר את הספינה מכר את האיסקלה ואת בור המים שבתוכה.

רבי נתן אומר: המוכר את הספינה מכר את הביצית.

וסומכוס אומר: המוכר את הספינה מכר את הדוגית.

ואמר רבא: ביצית היינו דוגית, וכל אחד קרא לה כמנהג מקומו.

ולדברי חכמים: המוכר את הספינה לא מכר את הביצית והדוגית.

ו. נחום המדי: הא דאמרן, מה ששנינו במשנתנו שנחלקו חכמים ונחום המדי אם

כשהזכרו בלשון אמרו דבר אחד אין הלכה כשיטה ראה "יד מלאכי" אות עא.

9. רבי מאיר יוצא מן הכלל ברשימה זו, בכך שהוא אכן סובר שכולם מכורים בלא יוצא מהכלל — רשב"ם.

10. רשב"ם שם.

11. בגמרא שם נחלקו מאי "סנטר"? יש אומרים: היינו בר מחוניתא; ופירש רשב"ם: עבד הממונה להגיד ולאחזויי תחומי השדות של מי זה ושל מי זה, והוא עבד לשר העיר, ואי אפשר לעיר בלא אותו עבד. ורבנן סברי: סנטר

המוכר את החמור מכר כליו או לא, (13)

שנינו במשנה: **רבי יהודה אומר: פעמים מכורין, פעמים אינן מכורין, כיצד? היה חמור לפניו וכליו עליו, ואמר לו: מכור לי חמור זה — הרי כליו מכורין. חמורך הוא — אין כליו מכורין.**

ודנה הגמרא: **מאי שנא חמורך זו, ומאי שנא חמורך הוא?**

אמר, פירש, רבא: כאשר אמר לו חמורך זו, הרי בודאי ידע הלוקח דחמרא דידיה, דמוכר, הוא.

והרי יכול היה לומר מכור לי חמורך, כאשר אין לפניו שני חמורים. (14)

ואם כן, **האי דקאמר ליה חמורך זו, בודאי משום כליו קאמר ליה, כלומר חמור זה כמות שהוא.**

אבל כאשר אמר לו **"חמורך הוא!?"** הרי לשון שאילה הוא, **דלא ידע הלוקח דחמרא דידיה, דמוכר, הוא.**

ומה שאמר לו חמורך הוא, לא היתה כוונתו לומר: חמור זה כמות שהוא, אלא **כפי קאמר ליה: האם חמור זה חמורך הוא, שתמכרנה לי?**

על כן לא מכר את החמור עם כליו, כי רבי יהודה סובר שהמוכר את החמור בסתם, לא מכר את כליו, אפילו בעודן עליו.

מתניתין:

אדם **המוכר את החמור, מכר עמו את בנו הפיח, אבל אם מכר את הפרה לא מכר עמה את בנה, ובגמרא מפרש מאי שנא פרה מחמור.**

אדם שמכר לחבירו **אשפה, מקום שהוא רגיל לתת שם את זבל בהמותיו, (15) אפילו אם מכר לו את האשפה סתם, ולא אמר לו אשפה עם הזבל שבה אני מוכר לך — מכר עמה את זבלה, הזבל שנמצא בתוכה בשעת המכירה.**

לפרש את מחלוקתם של חכמים ונחום המדי אם חמור עומד לרכיבה או למשא, כי לפי הסבר זה אין שייך מה שאמרו כאן בגמרא שנחום המדי סובר: המוכר חמור מכר אותו ואת כל תשמישיו.

אלא על כרחך חמור עומד בעיקרו לרכיבה ולפעמים משתמשים בו להובלת משאות ונחלקו חכמים ונחום המדי אם גם התשמישים שאינם קבועים נכללו במכירה.

14. רשב"ם. ואם שני חמורים לפניו אין ראייה מדבריו שכוונתו לכלים שעל גבי החמור, כי שמא כוונתו להעדיף חמור אחד על פני חבירו.

אינו בכלל המכירה היות והוא נייד ואינו קבוע. ויש אומרים: "סנטר" היינו באגי — שדות שסביב המדינה, והם שייכים לענין העיר פחות מן הגינות הסמוכות לעיר ושבתוכה שהרי בגינה ראוי לטייל כמו בבית, מה שאין כן שדות הנ"ל. ורבן שמעון בן גמליאל סבר: גם שדות אלו בכלל העיר הם.

12. לעיל סב ב אמרו שהמשנה שם חולקת על רבי מאיר, וראה לעיל סט א כמה פרטים בהם נחלקו רבי מאיר וחכמים.

13. מכאן הוכיח הרשב"א [בעמוד א] שאין

וכן אדם שמכר לחבירו בור של מים מכונסים⁽¹⁶⁾, מן הסתם – מכר עם הבור את מימיה.

וכן אדם שמכר לחבירו כוורת, מן הסתם – מכר עמה את הדבורים שבה.

וכן אדם שמכר לחבירו שובך, מן הסתם – מכר עמו את היונים שבו⁽¹⁷⁾ (18)

גמרא:

שנינו במשנה המוכר את החמור מכר את הסיח, מכר את הפרה לא מכר את בנה.

ותמהינן: מאי שנא חמור וסייח, מאי שנא פרס ובנה?! (19)

היכי דמי? הרי ממה נפשך תיקשי: אי מיירי כגון דאמר ליה מוכר ללוקח בפירושו: היא ובנה אני מוכר לך, הרי פשיטא שאפילו פרה ובנה נמי מכורים הם.

ואי מיירי כגון דלא אמר ליה: היא ובנה אני מוכר לך, וסובר תנא דמתניתין שאין הבן נמכר בכלל האם, היות וגופים מחולקים הם, ואפשר לבן להיות בלא אמו, אם כן, אפילו בחמור נמי, לא ימכר הסיח עם אמו וכל שכן שלא ימכר הסיח עם אביו?!?

שעתידיים לבא, וצריך תלמוד הרי המשנה עוסקת במה שכתוכו ולא במה שעתידי לבא, ראה להלן עט ב.

18. כתב הרשב"ם: כל אלו שנמנו כאן [מזבל האשפה עד יוני השובך] בטלים הם אל מקומם הקבוע [אשפה שובך וכו'] אבל מכר זבלו לא מכר אשפתו, מכר מימיו לא מכר בורו, וכן כולם.

והא דלא קתני במתניתין: מכר זבל לא מכר אשפה וכו', משום דמילתא דפשיטא הוא ולא איצטרך למיתני.

אמנם בתוספתא [פרק ד הלכה ד] איתא: מכר שובך מכר את יוניו, מכר את יוניו מכר את שובך; מכר כוורת מכר דבורין, מכר דבורין מכר כוורת.

וכתב בפירושו רש"י שסביב הרי"ף: ושמה היינו טעמא משום דאין רגילות למכור יונים ודבורים כולן, שאינו משייר חלק לעצמו, בלא שובך וכוורת, ואם כן מאי דשייר במתניתין קתני בברייתא, וכן כתב הרא"ש. לפי זה יש לומר שבאשפה ובור מודים הם לדברי רשב"ם. וראה בשלחן ערוך רכ טז,יח.

15. והוא מקום שעמוק שלשה טפחים או גבוה שלשה טפחים ממה שסביבותיו, וניכר הוא בפני עצמו.

16. רשב"ם. [ובפשוטו מדובר שמכר לו בור סתם, ודרך בור הוא שיש בו מים מכונסים, על כן אם יש באותו בור מים, הרי הם בכלל המכר, וכן לשון הנמוקי יוסף: מכר בור סתם, והוא עשוי להתקבץ בו מי גשמים לתוכו דומיא דאשפה, מכר מימיו. אבל אין לפרש ש"בור" היינו בור שמים מכונסים בו, דאם כן הרי זה כמפרש בור עם מימיו.]

כתב הריטב"א [עט ב] בשם הרא"ה: בבאר מים חיים בודאי מכר את מימיו, שעל שם כך נקרא באר.

17. ברשב"ם כתוב: מכר יונים – שובכו ושבאים לתוכו ובפשוטו יש לפרש: מכר יוני שובכו שזכה בהן בקניין גמור, וגם יונים שבאו אל שובכו מן ההפקר שאינם שייכים לבעל השובך אלא משום דרכי שלום [סנהדרין כה א], אך יש טעות סופר בלשון רשב"ם ויש גורסים: מכר יונים שבו ושבאים לתוכו, משמע יונים

אמר לו פרה מניקה, כדי שלא יתן לו פרה שאינה נותנת חלב, ואם נתן לו פרה שאינה חולבת, הרי זה מקח טעות.

אלא כאשר מכר את החמור, ואמר לו: חמור מניקה אני מוכר לך, הרי בודאי לא נתכוונו לחלבה של החמור שאסור לשתותו, אם כן **מאי קאמר ליה**: חמור מניקה? **שמע מינה**: **היא**, החמור, **ובנה** אני מוכר לך **קאמר ליה**.⁽²¹⁾

על כן שנינו: המוכר את החמור, חמור מניקה, מכר את הסיח היונק ממנה וכוון אחריה,⁽²²⁾ אבל אם מכר את הפרה, פרה

אמר, פירש, **רב פפא**, בין המוכר פרה ובין המוכר חמור, מן הסתם לא מכר בנה עמה.

והכא במאי עסקינן: כגון **דאמר ליה** מוכר ללוקח: **חמור מניקה** אני מוכר לך, **ופרה מניקה אני מוכר לך**.

לפיכך, המוכר את הפרה לא מכר את בנה עמה, והמוכר את החמור מכר את בנה עמה.

כי **בשלמא** כאשר מכר את הפרה, ואמר לו: פרה מניקה אני מוכר לך, **איכא למימר**: לא נתכוין זה למכור את בנה, אלא **לחלבה בעי לה**, המוכר חפץ בפרה חולבת,⁽²⁰⁾ על כן

הרא"ש והרמ"א.

והקשו הט"ז [רכג א] ו"פילפולא חריפתא [אות ו] שיש לתמוה בהא דמחליף פרה בחמור וילדה, אם ילדה קודם הקנין הרי הולד של המוכר, ואם ילדה אחרי הקנין הרי הולד של הלוקח.

ולשיטת השלחן ערוך תיקשי ממה נפשך: אם מדובר כאמר לו פרה סתם, אם כן אפילו ילדה אחרי הקנין, העובר והולד של המוכר, ואם אמר לו פרה מעוברת פשיטא שהולד של הלוקח, אפילו אם הלידה היתה קודם מעשה הקנין.

אלא בעל כרחך, כדברי הרא"ש, ומדובר כשאמר לו פרה זו בסתמא, ולא קנה את עוברת אלא כאשר הקנין נעשה כשעוברת במעיה.

וכתב הט"ז: צריך לומר שגם השלחן ערוך מודה לדברי הרמ"א, ולא כתב הרמ"א את הגהתו כחולק אלא כמוסיף.

וב"קצות החשן" [רכ א] כתב שמחלוקת ישנה היא בשטה מקובצת בבא מציעא ק א בשם רבינו יהונתן והרמ"ך, ראה שם.

וכתב עוד להוכיח כשיטת הרא"ש מתמורה כה א, שם מבואר דמי שמקדיש בהמה מעוברת בסתמא גם ולדה מתקדש. והגר"א כתב דמשמע

19. מלשון רשב"ם לאורך כל הסוגיא, משמע שמצד הסברא, יתכן בהחלט לומר שהמוכר את האם מכר את בנה עמה, היות ודרך כלל הולדות זקוקים לאמם, וכל השקלא וטריא הוא מאי שנא בין פרה לחמור.

20. וכן אם אמר לו שפחה מניקה אני מוכר לך, לא מכר את הולד — רא"ש בשם התוספתא [ד ג]. וטעמו של דבר: משום דדרך בני אדם לקנות שפחה מניקה כדי להניק לו את הולד — בית יוסף בשם הרמ"ך.

21. איתא בתוספתא [פרק ד הלכה ג]: שפחה מעוברת אני מוכר לך פרה מעוברת אני מוכר לך — מכר את הולד. וכתב הרא"ש: תמיה לי, דמשמע הא לא קאמר שפחה מעוברת, אלא שפחה זו סתם ואותה שפחה מעוברת היא, לא מכר לו את הולד, ולא מסתבר כלל.

ובשלחן ערוך [רכ י] העתיק הא דשפחה מעוברת אני מוכר לך מכר לו את הולד. ובהג"ה כתב: ויש אומרים דאפילו מכר לו שפחה סתם, אם היא מעוברת הולד מכור, ובפשוטו משמע שהשלחן ערוך חולק, ואינו סובר את דינם של

מניקה, לא מכר את בנה. (23)

ומפרשת הגמרא: **אמאי קרי ליה** לבן החמור
סיח? (24)

ואגב שהוזכר טבעו של הסייח ללכת אחרי שיחה נאה, הביאה הגמרא את דרשתו של רבי שמואל בר נחמני על אדם שמתפתה בקלות אחרי יצרו.

אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן (27) **מאי דכתיב** [במדבר כא כז, כח, ל]: **"על כן יאמרו המושלים, בואו חשבון, תבנה ותכונן עיר סיחון. כי אש יצאה מחשבון, להבה מקרית סיחון, אכלה ער מואב, בעלי במות ארנון. ונירם אבד חשבון עד דיבון, ונשים עד נופח, אשר עד מידבא"**.

לפי שכך הוא טבעו של בן החמור, שהוא מהלך ובא אחר סיחה [שיחה] נאה, והיינו, שכאשר קוראים לו בנחת וברמיזה בעלמא הוא הולך למקום שהאדם חפץ, (25) אבל חמור זקן צריך שיכו אותו כדי לכוונו לדרך הנכונה. (26)

"מיניקות" הרי בניהם בכלל, דהא חלב גמלים טמא, ועל כרחך דבנאיהם קאמר — על פי "תורה תמימה".

[ויש לדון בדבריו: הרי את הגמלים שלח יעקב לעשיו, ובודאי שעשיו לא הקפיד לשתות חלב טמיאה. ואם תאמר: עשיו דין ישראל מומר היה לו [ראה קידושין יח א] מכל מקום היות ועדיין לא ניתנה תורה ולא נאסרו בבהמה טמאה, חידוש הוא לומר שיעקב היה נזהר מאיסור ד"לפני עיור" בזה].

24. כתב ב"תוספות יום טוב": מה שאמרה הגמרא טעם לשמו של בן החמור דוקא כאן, ולא עמדה על זה כבר בבבא מציעא [פרק ה משנה ה] דהתם נמי קתני: שמין עגל עם אמו וסיח עם אמו, הוא משום דמן הסתם אין לומר טעם בשמו של בעל חי, אבל כאן התנא מורה באצבע ומרמז שיש טעם בשם זה, מדלא קרי נמי לבן פרה עגל בשם העצם שלו, ראה שם וברש"ש.

25. כתב רבינו גרשום: שאם משורר אדם לפניו הולך אחריו ברצון.

26. "מרדע" שהזכיר הרשב"ם הוא "מלמד

כדברי הרא"ש בהא דתניא [שבת קלה ב]: לקח שפחה מעוברת והטבילה ואחר ילדה, הרי הולד "מקנת כסף" ונימול מיד. ומדלא קתני לקח שפחה וולדה משמע דאף בסתמא הולד שלו.

וב"פתחי תשובה" הביא תשובת "חתם סופר" שכתב שבודאי הרי"ף והרמב"ם חולקים על הרא"ש וסוברים כהרמ"ך שדוקא אם אמר לו פרה מעוברת, קנה את העובר, ולא כשאמר לו פרה זו סתם, ומההיא דתמורה אין ראייה כי יש לחלק בין קדושת הגוף — שחל גם על העובר, לקדושת דמים. ועוד כתב: כל נידון הראשונים הוא כששניהם יודעים שהפרה מעוברת, אבל כאשר שניהם לא ידעו ונתכוונו לפרה ריקה ונמצאת טעונה, פשיטא שאין הולד בכלל, ומודה הרא"ש שהמוכר יכול לטעון על דעת כן לא מכרתי.

22. מאירי.

23. בפרשת וישלח [בראשית לב טז] נאמר: "גמלים מיניקות ובניהם שלשים" ופירש רש"י: גמלים מיניקות שלשים ובניהם עמהם. ומדרש אגדה: ובניהם — בנאיהם זכר כנגד נקבה כו'. ועל פי מה שאמרו בסוגיין אתי שפיר דברי המדרש שאין לומר בניהם ממש, דהא מדקאמר

ואמנם פשוטו של מקרא מדבר במלחמת סיחון במלך מואב הראשון שלקח סיחון את כל ארצו מידו על ידי קללת בלעם⁽²⁸⁾.

ונפקא מינה לדינא: אף שנאסר על עם ישראל להלחם עם מואב שנאמר [דברים א ט]: "ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה, כי לא אתן לך מארצו ירושה"; מכל מקום על ידי כיבושו של סיחון הותרה ארץ זו לעם ישראל. [חולין ס ב]

אך עדיין לא מיושבת כל אריכות המקרא

בסיפור המעשה, כיצד כבש סיחון את ארץ מואב, ומה בא מקרא זה ללמדנו?!

אלא, על כרחך: לדרשה כתבה משה רבינו, וכדלקמן⁽²⁹⁾.

וכך דרש רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יוחנן: "המושלים" שאמר הכתוב, אלו הצדיקים⁽³⁰⁾ שמושלים ביצרם וכופים אותו.

וכך אמרו המושלים — הצדיקים⁽³¹⁾: "בואו חשבון" כלומר: בואו ונחשב^(31*) השבנו של עולם.

הרשב"ם שעל פי פשוטו פרשה יתירה היא, ובודאי לדרשה כתבה משה רבינו — "תורה תמימה".

ב. עיקר ענין הכתוב בדרשה זו, שהכל תלוי לפי החשבון, הוא מפורש בפסוק, על כן לא הקפידו חכמים לפרש את כל הפסוקים בפירושו פשוט — על פי "באר הגולה" למהר"ל מפראג. [באר ג עמודים מה מו, הובאו דבריו ב"חידושי גאונים" על "עין יעקב"] ראה שם שהארץ ביסוד זה ובביאור המקרא.

30. צדיק נקרא "מושל" היות והוא מושל ביצרו, ואין לך ממשלה גדולה מזו, שהרי שנינו [אבות ד א]: איזהו גבור? הכובש את יצרו שנאמר [משלי טז לב]: "טוב ארך אפים מגבור, ומושל ברוחו [טוב] מלוכד עיר".

וראה עוד במועד קטן [טז ב] דדרשינן הא דכתיב [שמואל ב כג ב]: "אמר אלהי ישראל לי דיבר צור ישראל, מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים", מאי קאמר? הכי קאמר: אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל, אני מושל באדם, מי מושל בי — צדיק, שאני גזור גזרה ו[הצדיק] מבטלה.

31. מה שייחס עצה זו דווקא לצדיקים המושלים

הבקר" — על פי "תפארת ישראל" כלים פרק כה אות י.

27. במסורת הש"ס כתב שצריך לומר אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, וכן הוא בנמוקי יוסף וב"עין יעקב", אך לפנינו איתא רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן, וכן הוא בילקוט שמעוני.

28. רש"י [במדבר כא כז] ומשמע שם שאף בעור אביו של בלעם נשתתף בדבר, וברשב"ם כתב נתנבא בלעם וחביריו שינצח סיחון למואב.

29. א. כתב הרשב"א [חידושי אגדות ברכות לב ב בסוגיא דהתשכח אשה עולה ד"ה וזה הצד]: אין כוונת חז"ל בכתוב זה שמדבר במקרי מלחמת סיחון, שאינו אמור אלא על דברי הרשעים ומעשיהם ומחשבותיהם, אלא כוונתם בזה ובכל כיוצא בזה לזכור את הענין עם זכירת הכתוב, וכסימנין הם להם ז"ל, וזה מחמתם לקבוע הדברים הצריכים ונכבדי העיון גדולי התועלת בלשונות שעל ידם לא תשכח זכירתם. ומכל מקום, אין דרך חז"ל להסמיך בלשון הפסוק אלא כאשר יש להם דקדוק והערה בפסוק בלשונו או בסידורו, וזהו מה שפירש

ומה הוא "חשובנו של עולם"?

חשבון⁽³²⁾ הפסד מצוה, שמתבטל ממלאכה ומפסיד ריווח בשביל שעוסק במצוה, או שנתן צדקה ונחסר ממנו, כנגד שכרה, המרובה של המצוה שיקבל האדם לעתיד לבא.

וכן חשבון שכר עבירה, שנהנה בה בעולם הזה, כנגד הפסדה, שיפסיד יותר לעתיד.⁽³³⁾ "תבנה ותכונן" — דע לך, שאם אתה עושה כן, כמו שאמרנו, לחשוב בכל דבר ודבר הפסד כנגד שכר, בודאי תבנה בעולם הזה⁽³⁴⁾ ותכונן לעולם הבא.

ביצרו, הוא משום שאף שלכאורה עצה אמיתית זו היא עצה פשוטה, מכל מקום לא יוכלו לתת אותה ולא יוכלו לראות אמיתתה, אלא אותם שיצאו מתחת יד יצרו ומשלו בו, כי מי שהוא עדיין חבוש במאסר יצרו אין עיניו רואות את האמת הזו, כי היצר מסמא את עיניו — "מסילת ישרים".

31.* לשון "בואו ונחשב" משמע שאף הצדיק המושל ביצרו עדיין זקוק לחשוב חשובנו של עולם, ועליו לערוך תמיד מחשבות ביראת ה' כמו שכתב בשערי תשובה [ג טו ב ט], וגם משמע שהוא עורך את החשבון יחד עם אחרים, כי עליו לעורר אחרים שישתתפו עמו כדי ללמדם איך להגיע אל מעלות הצדיקים — "ברכת אברהם".

32. חשבון זה נקרא חשובנו של עולם, היות והשכר הוא נצחי ועולמי — על פי "אור יהל". אי נמי על פי מה שאמרנו [קידושין מ ב]: העולם נידון אחר רובו והיחיד נידון על פי רובו, עשה מצוה אחת — אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות — "עיון יעקב".

33. כתב רבינו גרשום: ושכר עבירה שנהנה בה בעולם הזה, חושב בלבו שאותו שכר הנאה מפסידו לעולם הבא.

כלומר: מלבד העונש החמור על כל עבירה, יש כאן עוד חשבון: כל הנאה וריווח שמגיע לאדם שלא בדרך הראויה, אי אפשר שאדם ינהנה

וריוח בו, ואם הוא חטף לעצמו הנאה פסולה וריוח אסור, הרי שסופו שינכו לו מהנאתו בעולם הבא, כנגד ההנאה שחטף לעצמו, מלבד עונשו של עצם החטא.

וכך הם דברי רבינו יונה [שערי תשובה א י]: יבין לבבו כי רע וזבז את השם, כי מלבד מה שעשה רע לעצמו בהתרחקו מעל השם, עוד מירר לעצמו את החיים, כי בשעת מעשה חשב לעצמו: על כל פנים, עכשיו אני נהנה, אך באמת הרי אותה הנאה יחסרו לו מחשבון ההנאות שבלאו הכי היה מקבל, ואין כאן מתיקות אלא מרירות.

34. "תבנה" — בעצמותך, על ידי עלייתך בתורה ובמעשים, כבר בעולם הזה. ועוד, יהא מובטח לך שאתה נבנה על ידי עשיית רצון הבורא, ולא תפסיד מאומה, שאין הפסד בא על ידי הוצאותיו לצדקה ולמצוות [ראה לעיל י א]: כשם שמזונותיו כו' ובשלחן ערוך רמז ב: לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היוק מתגלגל על ידה שנאמר: "והיה מעשה הצדקה שלום". ובבבא קמא ט ב: מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא, וכתב רש"י: מה שיוסיף בהידור יותר על שליש יפרע לו הקדוש ברוך הוא בחייו.]

ולא עוד, אלא שהרכבה מצוות מגינות מן היסורים ומן המיתה.

"ותכונן" לעולם הבא, שיהיה שכרך מוכן לך בלא שינכו ממנו ובלא שיהיה חייב להתיישר בגיהנום קודם שיקבל את חלקו המוכן לו בגן

כל זה נאמר במי שמחשב את דרכיו.

אבל: "עיר סיחון": אם משים אדם את עצמו כעיר זה⁽³⁵⁾ שמהלך אחר סיחה נאה, מה העיר נמשך אחרי קריאה בנחת ואחרי רמיזה קלה, אף הוא מתפתה ביצרו ונמשך אחרי דברי האפיקורסים ואינו מושל ביצרו.

מה כתיב בפסוק שאחריו?

"כי אש יצאה מחשבון" וגו'⁽³⁶⁾ — תצא אש מן הצדיקים המחשבין חשבוננו של עולם, ותאכל את שאינן מחשבין.

ואף אם צדיקים הם, מכל מקום לא יוכלו להשיג את אותה דרגה אליה הגיעו המחשבין חשבוננו של עולם, וכבר שנינו [לעיל עה א]: כל אחד ואחד נכווה מחופתו של חבירו, קטן נכווה מחופתו של חבירו הגדול ממנו.

ועוד נאמר "ולחבה [יצאה] מקרית סיחון" — מקריתם של צדיקים שנקראו סיחון [עצים].⁽³⁷⁾

ואש ולחבה זו "אכלה ער מואב", "ער" מלשון עיר, מואב מלשון תאוה⁽³⁸⁾ — זה המהלך אחר יצרו ותאוותו, כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה.

ועוד נאמר על אותה האש שהיא אוכלת את "בעלי כמות ארנון" — אלו גסי הרוח, בעלי גאווה, המרימים דעתם עליהם ככמות ארנון הללו.

דאמר מר: כל אדם שיש בו גסות הרוח, נופל בגיהנם, שנאמר [משלי כא כד]: "זד יהיר לץ שמו, עושה בעברת זדון", ואין "עברה" אלא גיהנם שנאמר [צפניה א טו]: "יום עברה היום ההוא".⁽³⁹⁾

עדן.

בפני עצמו.

37. כאן דורש סיחון על הצדיקים, היות ולא נאמר עיר סיחון מלשון עיר אלא קרית סיחון. צדיקים נקראו אילנות כמו שכתוב [תהילים צב יג]: "צדיק כתמר יפרח". ואמרינן [סנהדרין צג א]: אין "הדסים" אלא צדיקים. וכן נאמר [במדבר יג כ]: "היש בה עץ אם אין". ופירש רש"י: אם יש בהם אדם כשר שיגן עליהם, ולעיל טו א אמרו שהוא איוב שמגין על דורו כעץ.

38. על פי רשב"ם. ורבינו גרשום כתב: אכלה אש אותו בן אדם שמהלך אחר יצרו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה, ושולט יצרו עליו שאינו יכול לכובשו ואינו יכול לשלוט עליו, מואב: כמו אב השולט על הבן.

39. א. על פי רשב"ם. ורבינו גרשום כתב: ולא

אי נמי, לפי שעיקר השכר הוא בעולם הבא כמו שאמרו: אדם אוכל פירות בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא, על כן אמר "תבנה" בעולם הזה, שהוא בנין עראי, "ותכונן" — בנין קבוע שיש לו יסוד יהיה בעולם הבא — "עיון יעקב".

35. א. דורש עיר מלשון עיר — בן החמור, וסיחון מלשון סיחה נאה ופיתוי.

ב. כתב המאירי: לעולם יהא אדם כסיח זה שמהלך אחר סיחה נאה, רצונו לומר: כשקורין לו בנחת ואינו צריך מרדע, כך יהא אדם מקבל תוכחת בדברים מועטים, ולא יהא צריך גערה והכאה. [גירסת המאירי בסוגיין היא שלא כגירסת שלפנינו וראה ברמ"ה אות מא].

36. לא נתפרש מה מוסיפה חיבת וגומר, הרי מה שנאמר: "ולחבה מקרית סיחון נדרש בסמוך

"ונשיב" [לשון אש] **עד נפח** — המתן עד עט-א
שתבא אש של גיהנם **שאינה צריכה ניפוח**
 במפוח. (1)

"**עד מידבא**" — המתן עד **שתדאיב** האש
 ותצער את **נשמתן** של הרשעים. (2)

ואמרי לה [יש מפרשים]: "עד מידבא", היינו
עד דעביד הקדוש ברוך הוא **מאי דבעי**, מה
 שברצונו לעשות ברשעים לעולם הבא, כי
 בעולם הזה דרך רשעים מצלחת, כדי לטרדם

ומה שאמר הכתוב **"ונירם"** רמז הוא למה
שאמר רשע: אין רם, וכנגד שכינה הוא
 אומר, שהרי השם יתברך רם על כל ושוכן
 מרומים,

ועוד אומר הרשע: "**אבד חשבון**", **אבד** (40)
חשבוננו של עולם, אין דין ואין דיין, ולא
 אהיה נתבע על חטאי.

ותשובתנו לרשע היא: "**עד דיבון**" — אמר
הקדוש ברוך הוא (41) לרשע: **המתן עד שיבא**
 יום הדין.

רוחכם היו לא תהיה, אשר אתם אומרים נהיה
 כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן. חי
 אני נאם ה' אלהים, אם לא ביד חזקה ובורוע
 נטויה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם".

41. הב"ח גרס **אמור לו**: רשע המתן כו' וכן
 הוא בפירוש רבינו גרשום.

1. סתם אש צריכה שינפחו אותה במפוח כדי
 לקיים אותה ולחזקה, ואם לא ינפחו בה תהיה
 האש חלשה ואפשר שתכבה במהרה [על פי
 פירוש אבן עזרא ומצודת דוד איוב כ כו] אבל
 אש של גהנום "מנופחת היא מעצמה", כלומר,
 היא נבראה בשלימותה ובתוקפה ואינה צריכה
 סיוע מבחוץ. [רש"י מפרש קרא דאיוב כמו
 התרגום, דקאי על אש של גהינום].

2. על פי רבינו גרשום להלן שהסוגיא מדברת
 עדיין על האש. [ואין לפרש: עד שיצטערו
 הרשעים, כי אם כן היה צריך לומר עד **שתדאב**
 נשמתן].

ובמהרש"א כתב שנמנו כאן שלשה מיני
 עונשים; עד שיבא דין — לגוף בקבר, עד
 שתבא אש של גיהנום — לנפש הנפרדת מן
 הגוף, עד שתדאיב נשמתן — כאשר הקדוש

איתפרש לי אם נדרש נמי מהאי קרא דנופל
 בגיהנם. כלומר, האם ממקרא דבעלי כמות ארנון
 דרשינן נמי שנופל בגיהנום. [בין כך ובין כך,
 המקרא רומז על שני מינים של אש; זו שיוצאת
 מן המחשבים והצדיקים, וזו של גיהנם].

ב. צריך לבאר מה מיוחד בגסות הרוח
 שמביאה את האדם לגיהנם, יותר משאר
 עבירות? ונראה לבאר על פי מה שכתב רבינו
 יונה [שערי תשובה א כז] שבעל הגאווה נמסר
 ביד יצרו, ואין עזר אלקיו עמו אחרי אשר הוא
 תועבת ה', והרי אמרו [קידושין ל ב] יצרו של
 אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקדוש
 ברוך הוא עוזרו — אין יכול לו, אם כן בעל
 הגאווה שאין עזר אלקיו עמו, פשוט הוא שעל
 ידי גסות הרוח מתרבים עונותיו, כי אין מי
 שיסייע בידו כנגד התגברות יצרו, וממילא —
 נופל הוא בגיהנם — "ברכת אברהם".

40. ממה שאמרו **אבד** משמע שאף הרשע מודה
 שמתחילה היה חשבון אלא שאבד. וראה
 ביחזקאל [כ לב—לג] בילקוט שמעוני ופירוש
 רש"י שם, שכאשר יצאו עם ישראל לגלות היו
 סבורים שיכולים הם לפרוק עול מלכות שמים
 מעליהם כעבד שמכרו רבו לאחר שאין לו עוד
 שליטה עליו, ועל כן נשבע ואמר: והעולה על